
MARTEN TOONDER
2 MEI 1912-27 JULI 2005

door Martin Mooij

'Ieder leven kent zijn einde, maar de geest leeft voort' staat er boven het overlijdensbericht van Marten Toonder. Wat hem betreft wordt het bewijs bij voortduring geleverd, al was het alleen maar door de Bommel-saga, die, begonnen in 1941 en tot een einde gebracht in 1986, uit 177 verhalen bestaat. Als Rotterdamse schooljongen vertelde hij zijn zelf bedachte verhaaltjes aan zijn twee jaar jongere broer Jan Gerhard en knipte hij poppetjes van karton. De door zijn vader - een zeekapitein - meegebrachte strips gingen vooraf aan wat later komen zou. Zijn Rotterdamse buurmeisje en latere vrouw Phiny Dick zou als auteur en illustratrice van al even creatieve inspirerende betekenis worden in zijn leven en werk.

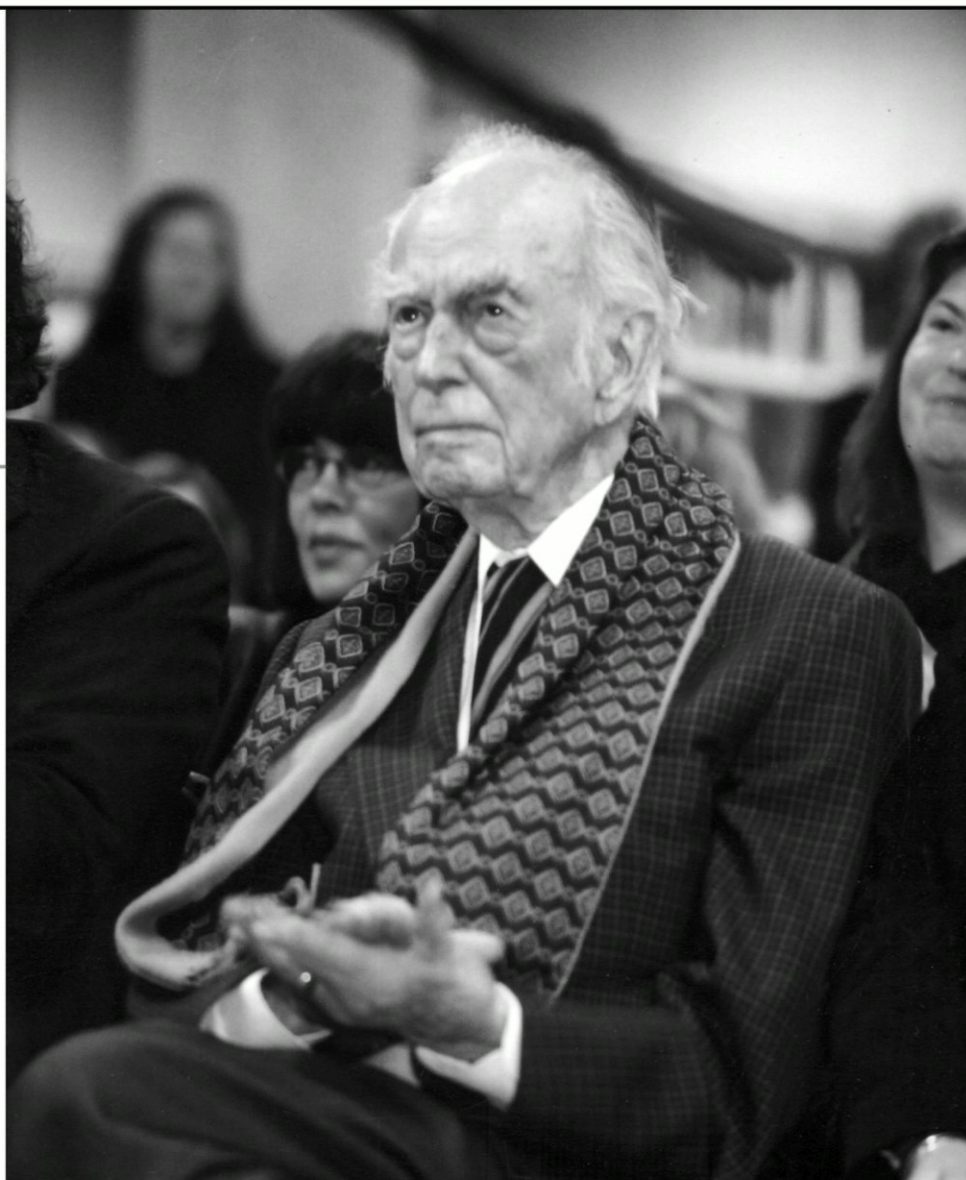
Na hun huwelijk in 1935 verlieten ze Rotterdam en werd Marten Toonder illustrator bij een drukkerij/uitgeverij in Leiden. *Japie Makreel* (1940) was waarschijnlijk zijn eerste beeldverhaal. Een jaar later begon hij met *Tom Poes* in *De Telegraaf*, waarvan de tekst van de eerste zes afleveringen door zijn vrouw werd geschreven. Vervolgens kwam hij zelf tot de combinatie van beeld en woord. Al gauw kreeg Heer Bommel een eigen rol in het verhaal en met hem al maar andere figu-

ren die velen zich zullen herinneren.

Op den duur waren er medewerkers nodig, zeker toen er een studio voor tekenfilms bij kwam. Aan de strips in *De Telegraaf* kwam een einde toen Toonder de illegaliteit in ging na al eerder Ausweise, stempels en bonkaarten te hebben gemaakt. Bovendien, aldus het verhaal, bedacht hij documenten die de bezetters pas door hem leerden kennen en als geldig bleken te accepteren. Voor het illegale blad *Metro* maakte hij in een afwijkende stijl vele politieke tekeningen.

Daarmee ging hij na de bevrijding door, maar tevens begon hij toen aan nieuwe strips: *Kappie* (1945) en *Panda* (1946). In 1947 hervatte hij *Tom Poes*, nu in de *NRC* en in andere dagbladen. Er kwamen *Tom Poes*-weekstrips en het *Tom Poes*-weekblad; er werden tekenfilms gemaakt voor de Duitse en Engelse commerciële televisie en er werd geëxperimenteerd met nieuwe pen- en penseeltechnieken. Toonder was, eigenlijk tegen wil en dank, aan het hoofd komen te staan van een tamelijk groot bedrijf. In 1965 besloot hij naar Ierland te gaan om zich daar vooral op de *Tom Poes*-strip te concentreren. Hij voelde zich nu eenmaal meer kunstenaar dan ondernemer.

Marten Toonder: wie heeft niet genoten van zijn Tom Poes- en Heer Bommelstrips en verhalen. Ook al woonde hij lang in het buitenland, Rotterdam vergat hij niet. En Rotterdam vergat hem niet: zie het 'Bommel-object' op de Binnenrotte. (foto Hans Hill)

Gaandeweg veranderden ook zijn stripverhalen van karakter: waren ze aanvankelijk vooral voor kinderen en jeugdige lezers bedoeld, nu kregen zij meer diepgang en raakten ze veel meer voor de geoefende lezer bestemd, hadden ze vaak een relatie met de actualiteit

en huidige ontwikkelingen, terwijl de relatie met het beeld behouden bleef. Ook het leven in Ierland was van invloed. Tot 1986 ging hij met dit werk door. Daarna volgden nog enige essays, een tweetal kleine dichtbundels en de vier delen levensherinneringen. Op 7 augustus

tus 1990 overleed zijn vrouw Phiny Dick, zijn vaste steun en toeverlaat, ook in heel moeilijke jaren. Een tweede huwelijk, enige jaren later, met de componiste Tera de Marez Oyens, bleek van korte duur: zij overleed in 1996. Het was moeilijk beide verliezen te dragen.

Naast dit alles was er ook steeds iets wat te maken had met zijn geboortestad Rotterdam, die hem in velerlei opzicht vreemd moet zijn geworden, maar die tot het laatst toe ook veel voor hem heeft betekend. In het voorjaar van 1983 heeft Toonder de Rotterdamse Kunststichting in staat gesteld het Poetry International Eregeld voor vervolgde of gevangen dichters uit te keren toen een sponsor zich plotse-ling had teruggetrokken. Zolang de sterren hem gunstig gezind waren kon de Kunststichting voor dat doel ook in de daarna volgende jaren een beroep op hem doen wat inderdaad meer dan eens is geschied. Op instigatie van zijn oude vriend Geert Lubberhuizen, die hij tijdens de oorlog in de illegaliteit had leren kennen en in wiens uitgeverij De Bezig Bij hij een vooraanstaande rol was blijven spelen, stichtte Toonder een fonds waaruit jaarlijks een prijs voor een literair debuut zou worden gefinancierd: het begin van de Marten Toonder Stichting, die pas in 2006 is opgeheven. De prijs wordt nu op een andere wijze voortgezet, maar de namen van Toonder en Lubberhuizen worden daarbij vermeld.

In zijn laatste levensjaren heeft hij Rotterdam meer dan eens bezocht. In 1992 was hij erbij toen ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag het 'Bommel-object' werd onthuld, hem aangeboden door de stad Rotterdam en in opdracht daarvan gerealiseerd door de

kunstenaarsgroep 'De Artoonisten'. Toonder was aanvankelijk niet zo gelukkig met hun interpretatie en vormgeving van zijn figuren en een door hen gekozen tekst, maar na enig wederzijds overleg kwamen ze er uit en kon hij op 12 juli 2002 het beeld in tevredenheid aanvaarden. Het deed hem goed dat er in zijn stad zoveel aandacht aan hem werd besteed; hij wist die erkenning te waarderen. In 1993 werd in het festival Story International in de Rotterdamse bibliotheek een vertaalproject aan Marten Toonder gewijd. Door hem en zijn zoon Eiso werden toen fragmenten uit de Bommel-verhalen gekozen, die door de deelnemers aan het festival in zestien talen werden vertaald. Bij de presentatie van de vertaalresultaten aan het talrijke publiek zong de Chinese dichter in ballingschap Duoduo zijn vertaling van een vers uit de Markies de Cantecler. Er was ook een stripwedstrijd voor studenten van de Academies in Rotterdam en Den Haag. Marten Toonder reikte de prijs daarvan uit en kon zich niet ervan weerhouden op te merken dat de deelnemers allemaal te langzaam hadden gewerkt. 'De krant heeft een sluitingstijd, dan moet je strip er zijn.'

Na een ernstige ziekte in Ierland werd duidelijk dat hij daar niet langer kon blijven. Hij keerde terug naar Nederland en nam zijn intrek in het Rosa Spierhuis in Laren (NH). Lichamelijke inspanning kostte hem veel moeite, maar die had hij er voor over om elk jaar in het Bibliotheektheater in Rotterdam de uitreiking bij te wonen van wat de Marten Toonder/Geertjan Lubberhuizenprijs was gaan heten. Hij klaarde zienderogen op als hij daarvoor weer eens hier was, voor het laatst op 29 februari 2004.